

Tijdlijn *highlights* Bali

Kolonisatie en verzet

Kolonisatie Bali	Jaar	Wat gebeurde er?
Untung Surapati 	1660-1706	Untung Surapati, geboren in Gelgel, Bali, is de vrijgekomen VOC- slaaf die als guerillaleider en vrijheidsstrijder in Java in opstand kwam tegen de Nederlandse koloniale bezetters.
		Het Koninkrijk Bali was een hindoe-boeddhistisch koninkrijk op het Indonesische eiland Bali dat bestuurd werd door verschillende dynastieën. Het koninkrijk bestond van de 10 ^e tot aan het begin van de 20 ^e eeuw.
		De eerste verovering van Bali door Nederland in 1846 was een militaire strafexpeditie gericht op de noordelijke vorstendommen Buleleng en Singaraja. Dit conflict leidde tot een onvolledige onderwerping en werd in de jaren 1848 en 1849 gevolgd door nieuwe expedities voordat Noord-Bali definitief onder Nederlands gezag kwam.
Klungkung 1849	1849	Ida I Dewa Agung, zus van Dewa Agung, de koning van Klungkung, leidt op 25 mei 1849 de <i>Puputan Kusamba</i> tegen de Nederlandse agressor. Vanwege haar volharding wordt ze door de Nederlanders 'de ijzeren vrouw' genoemd. De Kusamba oorlog vindt plaats nadat Goa Lawah en het Kusambafort in handen van de Nederlanders gevallen zijn. In 1849 proberen de Nederlanders Oost-Bali te bezetten en het grondgebied van het Klungkung-koninkrijk te veroveren met als doel de heerschappij over heel Bali te krijgen. Als de inwoners van het dorp Kusamba daar achter komen roepen ze op de Nederlanders in een oorlogsronda te treffen.

Samen met Anak Agung Ketut Agung en Anak Agung Made Sanggin leidt Ida Dewa Agung de troepen en de mensen van Klungkung tegen de aanvallen van de indringers. In tegenstelling tot de andere puputan-oorlogen wint Klungkung en wordt luitenant-generaal Michaels op het slagveld gedood. Puputan Kusamba is de enige oorlog die de Balinezen winnen van het modern bewapende koloniale Nederlandse leger.

Drie strafexpedities

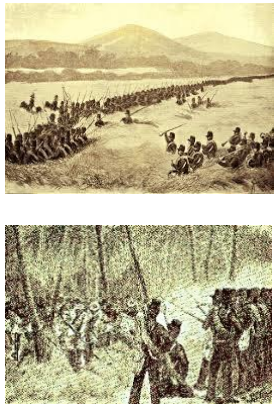
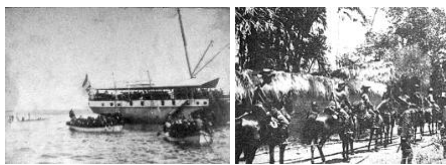
1846, 1848, 1849

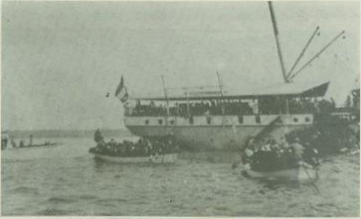
Drie zogenaamde strafexpedities, in 1846, 1848 en 1849, gaan vooraf voordat Nederland Bali in 1850 'gepacificeerd' heeft. De term 'gepacificeerd' staat voor een bloedige verovering.

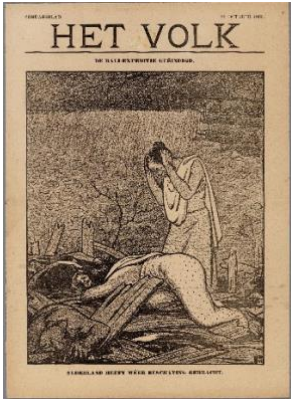
De Radja van Buleleng pleegt zelfmoord met 400 volgelingen, in een puputan tegen de Nederlanders in 1849. Na twee mislukte pogingen was de Nederlandse interventie op Bali in 1849 een grote militaire interventie in Noord- en Zuid- Bali.

I Gusti Ketut Jelantik leidt het Balinese leger tijdens de Nederlandse militaire expedities naar Noord-Bali in 1846, 1848 en 1849. Hoewel de Nederlanders uiteindelijk wonnen, wist hij jarenlang hardnekkig weerstand te bieden.

Meer strafexpedities 	1850-1906	Na eeuwenlang een eigen leven te hebben geleid moeten de Balinezen ineens voldoen aan de eisen van de koloniale bezetter. Vanaf de verovering in 1850 volgen er meer strafexpedities in de jaren 1858, 1868 en 1904.
Radja Gianyar 	1900	In 1900 wordt de radja van Gianyar onderworpen aan het Nederlands gezag.
Zinkend schip voor de kust van Sanur geplunderd	1904	Op 27 mei zinkt de Chinese schoener ‘<i>Sri Koemala</i>’ die onder Nederlandse vlag voer bij een rif voor de kust van Sanur. Volgens lokaal gebruik plundert de bevolking schepen die stranden voor de kust. Het leidt tot een groot koloniaal conflict over het zogeheten <i>tawan karang-recht, juttersrecht</i>. Het Nederlandse koloniale bestuur eist een schadevergoeding van 7.500 gulden van de radja van Badung maar die weigert te betalen. Dit leidt in januari 1905 tot een kustblokkade door de Nederlandse marine en vormt een directe aanleiding voor de militaire interventie en Nederlandse expeditie naar Bali in 1906. Op verzoek om compensatie door de Nederlanders weigerden de radja van Badung iets te betalen, daarbij gesteund door de radja van Tabanan en de radja van Klungkung.
	1906	
6^e Bali expeditie ofwel Puputan Badung	14 september	De Nederlands-Indische vloot gaat voor anker voor de kust van Sanur. Het KNIL staat onder leiding van generaal-majoor MB Rost van Tonningen.

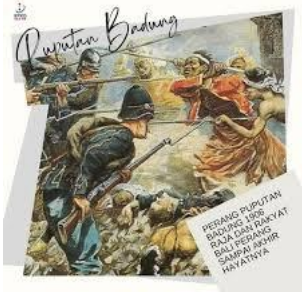
 Perorangan pasukan ekspedisi militer Belanda dari kapal-kapal angkatan di pantai pabean Samur 14 September 1906. Sumber: Arsip Nasional RI, Jakarta		 Panglima Pasukan Ekspedisi Belanda Mayor Jenderal M.B. Roet Van Tonnigen memimpin pasukannya menduduki desa Panjer Sumber: KITLV, Leiden
	15 september 1906	Badung-troepen voeren op 15 september verschillende aanvallen uit op Nederlandse bivakken bij Padang Galak in Sanur. Ook werd er hevig gevochten in het dorp Intaran, nu Sanur Kauh. De Balinese strijders wisten de koloniale opmars tijdelijk te verstoren. Maar ze slagen er niet in de Nederlandse landingsmacht terug te drijven of de bivakken te veroveren. De Nederlanders behielden hun positie aan de kust
	16 september	Op 16 september voeren ongeveer 2.000 Badung-strijders opnieuw aanvallen uit bij Panjer en Sesetan. Die gevechten waren zo zwaar dat de Nederlandse troepen zich tegen de avond terugtrokken naar hun versterkte kamp in Sanur.
Puputan Badung 	17-19 september	Dankzij hun zware artillerie, moderne geweren, goede bevoorrading, en technologische overwicht, kunnen de Nederlanders uiteindelijk naar Kesiman en daarna naar Denpasar oprukken. Dat leidt op <i>20 september 1906</i> tot de beroemde <i>Puputan van Badung</i>, waarbij de Balinese vorsten en vele volgelingen de dood verkozen boven overgave.
	20 september	De Nederlandse marine beschiet Denpasar met kanonnen. Badung edelen plegen Puputan terwijl ze in stoet door de hoofdstraat van Denpasar lopen. 3600 mensen worden gedood. KNIL-troepen marcheerden naar Denpasar. Ze naderden het koninklijk paleis, zagen rook uit <i>het paleis</i> opstijgen en hoorden wilde trommelslagen uit de paleismuren komen.

Nederland heeft weer beschaving gebracht
Tekening over de Bali-expeditie van Albert Hahn
uit 1906. Collectie Internationaal Instituut voor
Sociale Geschiedenis

I Gusti Ngurah Made Agung,

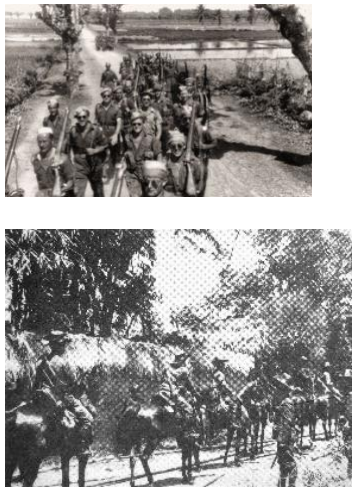
Nadat ze het paleis hadden bereikt, verscheen er een stille stoet, geleid door de koning, gedragen door vier dragers. De koning droeg traditionele witte crematiekleding, prachtige sieraden en droeg een ceremoniële kris. De andere mensen in de stoet bestonden uit ambtenaren, bewakers, priesters, vrouwen, kinderen en de lijfwachten van de koning van Denpasar, I Gusti Ngurah Made Agung, die allemaal op dezelfde manier gekleed waren. Ze hebben doodsrituelen ondergaan, zijn in het wit gekleed en hun rituele dolken zijn gezegend.

Als de stoet honderd passen van de Nederlandse troepen verwijderd zijn, stoppen ze en stapt de koning uit de draagstoel en geeft een teken aan een priester, die zijn dolk in de borst van de koning stak. De overgebleven volgelingen van de processie begonnen zichzelf en anderen te doden, in een ritueel dat bekend staat als *Puputan* ("vecht tot de dood"). De vrouwen gooiden spottend sieraden en gouden munten naar de Nederlandse troepen.

Een 'ongericht vuur' en 'aanvallen met lansen en lansen' waren voor de Nederlanders aanleiding om het vuur te openen met musketten en artillerie. Naarmate meer mensen het paleis verlieten, werd de berg lijken steeds hoger. De hele processie werd bijgewoond door meer dan 1.000 mensen. Het aantal slachtoffers nam toe als gevolg van Nederlands geweervuur.

Alternatieve verslagen beschrijven dat de Nederlanders voor het eerst het vuur openden op de Balinezen die de paleispoorten verlieten, alleen uitgerust met traditionele keris, speren en schilden, en dat de overlevenden zelfmoord pleegden, of door hun volgelingen werden gedood in overeenstemming met de bevelen van de *puputan*.

De Nederlandse soldaten ontnamen hen hun waardevolle spullen en plunderden de ruïnes van het verbrande paleis in Denpasar dat met de grond gelijk werd gemaakt.

	23 september	De Nederlanders trekken vervolgens naar het koninkrijk Tambanan van de radja van Tambanan, I Gusti Ngurah Agung. Koning I Gusti Ngurah Agung en zijn zoon vluchtten en geven zich vervolgens over en proberen te onderhandelen over een regeling om een Nederlands regentschap te worden. De Nederlanders bieden hen alleen ballingschap aan naar Madura of Lombok. Twee dagen later kiezen ze ervoor puputan te plegen in de gevangenis. Hun paleis wordt door de Nederlanders geplunderd en verwoest.
7^e Bali expeditie		7^e Bali expeditie
Uit: ‘De verovering van Bali’ van Ewald Vanvugt 	1907	In juni 1907 droeg de Nederlandse regering een deel van de officieel zo genoemde ‘buit van Bali’ over aan de wetenschap. In de inventaris van het Rijksmuseum voor Volkenkunde in Leiden werden 186 voorwerpen onder serienummer 1602 bijgeschreven: ‘een groot aantal blanke wapens waaronder veel kostbare krissen’, gouden ringen, oorhangers en andere juwelen, kostbare textiel, zilveren huisgerei. De oude inventarislijst meldt bij zeven staatsiekrissen: ‘gevest ontvreemd’- de gouden beeldjes en edelstenen achtergebleven in de ransels van fuseliers en officieren.
8^e Bali expeditie	1908	In 1908 komt het hele eiland onder het Nederlands bestuur te staan.
Klungkung 		Klungkung komt in opstand tegen de Nederlanders. De adel pleegt op 18 april Puputan om hun eer te behouden.

Een andere *puputan* vindt plaats op 18 april 1908, in het Klungkung Paleis

De Raja van Karangasem verzet zich tegen het opiummonopolie, wat leidt tot rellen in de hoofdstad Klungkung. Er breken ook rellen uit in Gelgel, als de Balinezen een Javaanse opiumhandelaar doodden. De Nederlanders sturen troepen om de rellen te onderdrukken. In Gelgel doodden ze 100 Balinezen, waardoor de Radja gedwongen werd naar Klungkung te vluchten. Nederland bombardeert vervolgens de stad Klungkung.

18 april

In een laatste confrontatie op 18 april 1908 ondernam Dewa Agung Jambe, de Raja van Klungkung, vergezeld door 200 volgelingen, een wanhopige uitval vanuit zijn paleis, gekleed in het wit en bewapend met een legendarische *kris* die volgens een profetie verwoesting onder de vijand zou aanrichten. De kris voldeed niet aan de gewenste uitkomst en de Radja werd neergeschoten door een Nederlandse kogel. Direct daarna namen de vrouwen van de koning en andere Balinezen hun toevlucht tot *puputan*, waarbij ze zichzelf met hun kris om het leven brachten.

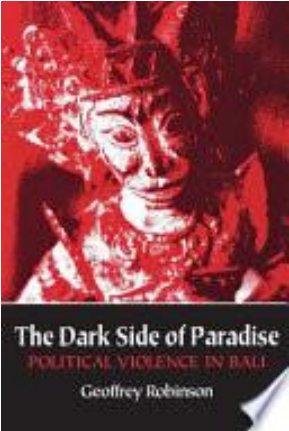
Wat was het Opiummonopolie?

Het opiummonopolie was voor Nederland zowel een belangrijke inkomstenbron als een middel om politieke controle uit te oefenen. In de kolonie Nederlands-Indië was opium een staatsmonopolie. Dat betekende dat alleen de koloniale overheid opium mocht importeren en verkopen, de verkoop zwaar belast werd en de winst rechtstreeks in de koloniale schatkist terechtkwam. Aan het begin van de 20^e eeuw leverde het opiummonopolie enkele miljoenen guldens per jaar op. In sommige jaren vormden de opiuminkomsten ongeveer 10–15% van de totale koloniale staatsinkomsten. Het was daarmee een van de meest winstgevendende koloniale producten

Voor 1906 regelden de Balinese vorsten grotendeels zelf de handel op hun grondgebied. Er werd ook opium op kleine schaal ingevoerd via Chinese en andere Aziatische handelaren. Toen Nederland Bali koloniseerde eisten zij dat alleen de koloniale overheid nog opium mocht verkopen en de vorsten hun eigen inkomsten uit deze handel zouden opgeven. Nederland stelde belastingen en vergunningen in die door het koloniaal gezag werden bepaald. Een directe aantasting van de economische én politieke zelfstandigheid van de Balinese koninkrijken. Ondanks de afstand tussen Amsterdam en Bali van 12.114 km was de Nederlandse eis dat de vorst het koloniale gezag volledig erkende en afstand deed van fiscale en bestuurlijke bevoegdheden. Opium werd een Nederlands staatsmonopolie.

Het opiummonopolie werd daardoor een symbool van verlies van soevereiniteit. Voor de Nederlanders was het een administratieve en financiële maatregel maar voor de Balinese

		elite betekende het dat zij hun recht om hun eigen rijk te besturen verloren.
Nederlandse marteling 	1945-1949	Tijdens de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog gebruikte het Nederlandse leger op Bali een systeem van zo'n 50 detentie- en gevangenkampen, ook wel het <i>tangsi</i>-systeem genoemd. In deze kampen vonden systematische martelingen en buitengerechtelijke executies plaats om het Balinese verzet de kop in te drukken.
Het recht van de sterkste	1946	Net nadat Nederland bevrijd is van Nazi-Duitsland, en Japan valt zij Bali aan.
8^e Bataljon van het Regiment Stoottroepen Gadjah Merah 	Maart 1946	Op Bali was de KNIL-eenheid Gadjah Merah' gelegerd, ofwel de 'Rode Olifant Brigade'. Die bestond uit Molukkers en vooral getraumatiseerde vml. krijgsgevangenen die aan de Birma spoorlijn hadden gewerkt en meteen na afloop van de oorlog de wapenen moesten oppakken. Zij namen hun taak om orde en rust te brengen en het Nederlands-Indië van voor de oorlog weer terug te brengen, heel serieus.
Eerste Balinese slachtoffers	1^e week April	In de eerste week van april 1946 werden al 52 Balinezen gedood en velen gewond geraakt. Onder de dodelijke slachtoffers bevonden zich 'veel onbetekenende opstandelingen en zelfs een moeder en een kind die geen enkele relatie hadden tot het verzet'. [Bron: ooggetuige]ⁱⁱ

Nederlandse terreur 		Honderden opstandelingen werden doodgeschoten, duizenden gevangen genomen. Wie zich verzette werd neergestoken, onthoofd of met huis en al in brand gezet. Uit ooggetuigenverslagen die Robinson niet in zijn boek opnam, blijkt dat de Nederlanders kampongs in brand staken en de vluchtende bevolking doodschoten. Citaat KNIL [Bron: Bloedbaden op Bali / Vrij Nederland, 13 november 2013]
<i>‘met alle beschikbare middelen’</i> 		KNIL-kapitein Van Oldenborgh liet weten dat er harde klappen aan de vijand moesten worden toegebracht en wel <i>‘met alle beschikbare middelen’</i>. Bij de acties moest volgens Van Oldenborgh het doel steeds zijn <i>‘dat we de tegenpartij verliezen willen toebrengen’</i>. Hij stelde voor gebruik te maken van Piper Cub- en B-25-gevechtsvliegtuigen. ‘Vooral het laatste vliegtuig heeft door zijn snelheid en bewapening een enorme morele indruk.’ De vliegtuigen werden ingezet en doorzeefde de dorpen. In november van dat jaar werden op één enkele dag bijna honderd verzetsstrijders gebombardeerd.
		Nederlandse militairen schoten zgn extremisten ter plekke dood in een kampung. Hun familieleden, vrouwen en kinderen stonden er omheen. De dorpelingen werden gestraft omdat ze die extremisten te eten gaven. Uit: Bloedbaden op Bali Vrij Nederland, 13 november 2013
<i>The Dark Side of Paradise: Political Violence in Bali</i> 		De Canadese historicus Geoffrey Robinson schreef in 1995 <i>The Dark Side of Paradise: Political Violence in Bali</i>, dat nooit in Nederland werd gepubliceerd. Hij staat uitgebreid stil bij de strijd tussen de Nederlanders en de Indonesiërs in de jaren 1946-1949. Uit zijn onderzoek bleek dat het vele geweld op Bali – ook na de onafhankelijkheid – zijn oorsprong vond in het racistische en onderdrukkende koloniale systeem van de Nederlanders.

Misdaden tegen de menselijkheid		Tweeduizend Balinezen vonden de dood tijdens de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd op Bali. Robinson sprak voor zijn boek als eerste met Balinese ooggetuigen van de Nederlandse moordpartijen, maar ook met Nederlandse officieren. Verder raadpleegde hij onze archieven. Hij is verheugd dat de discussie over de vuile oorlog in Indonesië nu opnieuw wordt gevoerd. <i>‘Toen ik mijn onderzoek deed, was de sfeer hier heel defensief. Historici waren helemaal niet geïnteresseerd in negatieve verhalen over Nederlands optreden in de voormalige kolonie.’</i> Er is hier tot zijn verbazing weinig aandacht voor deze zwarte bladzijde en er is nooit geld vrijgemaakt voor een groot onderzoek. Drie Nederlandse militairen die weigerden een kampong in brand te steken tijdens de eerste politionele actie, belandden in de cel. Zonder later eerherstel.
Balinees verzet bij de Slag van Margarana 	20 november	De <i>Slag bij Margarana</i> werd uitgevochten tussen de Nederlands-Indische Civiele Administratie (NICA) en het Ciung Wanara Bataljon. De slag vond plaats in Marga. Balinezen vechten tegen de Nederlanders om de onafhankelijkheid van hun eiland onder leiding van luitenant-kolonel <i>I Gusti Ngurah Rai</i>. Op 20 november 1946 worden hij samen met 95 medestrijders gedood in de Slag bij Margarana in Tambanan waar Nederland met behulp van luchtsteun het Balinese leger verplettert.
Balinees vliegveld I Gusti Ngurah Rai 		Toeristen die in Bali landen voor een zonnige vakantie, komen aan op <i>vliegveld I Gusti Ngurah Rai</i>, vernoemd naar de Luitenant-kolonel van de Indonesische strijdkrachten op Bali die in 1946 tegen het Nederlandse leger vocht om de onafhankelijkheid van hun eiland. Ngurah Rai sterft met zijn medestrijders op 20 november 1946 in de Slag bij Margarana in Tambanan. In 1975 krijgt I Gusti Ngurah Rai de titel van Nationale Held van Indonesië. De luchthaven is naar hem vernoemd. Zijn beeld, dat gemaakt is door kunstenaars uit Bali en Yogyakarta staat op een rotonde dichtbij het vliegveld. Ook

		het bankbiljet van 50.000 rupiah draagt zijn afbeelding.
Puputan Badung Monumen 		Het Puputan-monument uit 1906 staat in Puputan Park, Jalan Surapati, Denpasar op het kruispunt Catur Muka in het centrum van de stad Denpasar. Om de helden te herdenken en te eren die onder leiding van I Gusti Ngurah Made Agung op het slagveld stierven, werd een Puputan Badung-monument gebouwd in het centrum van de stad Denpasar. Zijn heroïsche en de heroïsche gebeurtenis-sen moeten herinnerd worden, hoe volhardend hij was in de strijd tegen het kolonialisme, zodat latere generaties zich hem beter kunnen herinneren en de geschiedenis van 1902-1906 niet zullen vergeten.
	2025	
Boeken over een gezamenlijke geschiedenis 		

¹ De eenheid bestond uit ongeveer 1.600 tot 2.000 Nederlandse ex-krijgsgevangenen. Deze mannen hadden zware dwangarbeid verricht aan de Birma-Siamspoorlijn tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het teken van de eenheid was een rode olifant, afgeleid van de witte olifant uit Thailand.

² Bloedbaden op Bali / Vrij Nederland, 13 november 2013